

Hører du overhovedet efter?

En undersøgelse af talerens mimik i en situation med manglende respons

TANJA ALEXANDRA JUNG

ABSTRACT

Denne artikel fokuserer på talerens mimik i en situation, hvor de udsættes for ikke-responderende lyttere. Fire deltagere medvirker i et forsøg, hvor de fortæller en personlig historie til en modtager, der ikke reagerer på det, der bliver sagt. Ved hjælp af konversationsanalytisk metode og ved inddragelse af forskning indenfor gestik vises det, hvordan deltagerne via mimiske ressourcer forsøger at opnå forståelse eller reaktion hos modtageren, og hvordan det påvirker fortællingen, når denne respons udebliver. Et centralt fund er, at ansigtsmimikken fungerer som en understregelse af stemmens, blikkets og gestikkens responsføgende funktion. Analysen viser også, at afsenderne aktivt op søger øjenkontakt i vigtige passager, men at det gensidige blik alene ikke opfattes som tilstrækkeligt bevis på, at deres ytring er blevet hørt eller forstået. Kroppen og ansigtet fungerer som modaliteter, der spiller vigtige roller i talerens metakommunikative forsøg på at opnå modtagerens opmærksomhed og forståelse. En overordnet konklusion i forsøget er, at opmærksomhed ikke blot er lig med, at A kigger på B. Lytterens afstæelse fra at spejle eller på anden måde visuelt respondere på afsenderens historie, har en negativ indflydelse på fortællingen.

EMNEORD: mimik, ikke-respons, konversationsanalyse, gestik, multimodalitet

Human beings are so dependent on facial expressions that a person with an unchanging face raises doubts about their essential humanity.

(LaFrance 2013: 77)

En del af det, der gør os til mennesker, er, at vi kan udtrykke os og forstå hinandens følelser via ansigtsudtryk. Det indikerer Marianne LaFrance i citatet ovenfor. Men hvad sker der, når vores lytters ansigt

ikke afspejler interesse eller indlevelse i det, vi fortæller? Denne artikel fokuserer på, hvordan talere mimisk reagerer, når de skal fortælle en historie til en modtager, der ikke responderer. Artiklen bidrager med et fokus på det kropssproglige aspekt i en samtale ved at redegøre for, hvordan ansigtet bruges af talere, som befinder sig i situationer, hvor de ikke får respons på deres fortælling. Det ser jeg blandt andet ved at undersøge, hvordan talere via mimiske ressourcer forsøger at opnå forståelse og/eller reaktion hos en modtager, der ikke responderer, og hvordan det påvirker fortællingen, når denne respons udebliver. Et sådant studie kan give et indblik i vigtigheden af mimik: Mimik er nemlig ikke bare en afspejling af forskellige følelsesmæssige tilstande, men et redskab, der aktivt er med til at formidle de metakommunikative budskaber i talen.

TIDLIGERE FORSKNING INDENFOR KROPSSPROG

Mimik og blik

Der er ingen udbredt konsensus blandt teoretikere om, hvad mimik betyder. I deres gennemgang af teorier om ansigtsudtryk beskriver Ekman og Darwin (1998: 366), hvordan antropologer som Margaret Mead og Ray Birdwhistell mente, at ansigtsudtryk er kulturelt betingede (Ekman og Darwin 1998: 366-371). Charles Darwin hævdede, at ansigtsudtryk er universelle, og fremlagde i sin bog *The expression of the emotions in man and animals* (1897), hvordan man ud fra blandt andet mimik og blik kunne udlede grundlæggende følelsetilstande som for eksempel overraskelse, foragt og stolthed (Darwin 1897). I Darwins fodspor fulgte psykologen Paul Ekman, der har udført den måske mest dybdegående forskning til dato inden for ansigtsudtryk (se fx Ekman 2007).

Mimik er komponeret af muskelsammentrækninger, og et menneskes ansigt kan ifølge Ekman (2007: 31) lave op mod titusinde forskellige udtryk alt efter hvilke dele af de forskellige muskler, der aktiveres. Ekman og Friesen (1976) nævner to tilgange til at analysere ansigtsudtryk: Den første er en bedømmelse af, hvilke beskeder (såsom f.eks. følelser og attitude) ansigtet antageligt udsender (eksempelvis: "han så trist ud"). Den anden fokuserer på det anatomiske aspekt og beskriver,

hvordan specifikke muskler bevæges i ansigtet. Baseret på den sidstnævnte tilgang udviklede Ekman og Friesen i 1978 FACS (Facial Action Coding System), som er et system, der skelner mellem samtlige af ansigtets synlige bevægelser (Ekman 2007: 31). Systemet er objektivt og universelt, da det kun beskriver de visuelle ændringer i ansigtets sammentrækninger kategoriseret i såkaldte 'action units'. Det medfører, at systemet ikke bliver påvirket af eventuelle kulturspecifikke fortolkninger af forskellige følelser (LaFrance 2011: 22-23).

Når man beskæftiger sig med mimik, er det nærliggende også at inkludere blikket, da det er to modaliteter, som ofte hænger meget tæt sammen. Fra et konversationsanalytisk perspektiv viser blikket helt grundlæggende hvor (og hvem) opmærksomheden er rettet imod (Goodwin 1981). I samtaler kigger deltagere mere på den anden, når de lytter, end når de taler (Argyle og Dean 1965, Goodwin 1981, Kendon 1967), og helt specifikt er historiefortællinger en af de genrer, hvor modtageren ofte fastholder sit blik mere på taleren end ved f.eks. spørgsmål/svar (Rossano 2012:313). Det er endnu ikke helt klarlagt hvad dette skyldes, men fænomenet kan formentlig tilskrives en kombination af faktorer - f.eks. er et fastholdt blik tegn på opmærksomhed og engagement i en samtale (Rossano 2012:313), men fordi talere naturligt 'har gulvet' (=opmærksomheden) i en fortælling, har de ikke på samme måde brug for at bevare øjenkontakten med modtageren. Talere skal ligeledes koncentrere sig om historien, de skal fortælle, og her kan den visuelle stimulering fra øjenkontakt være distraherende (Argyle og Dean 1965: 291). Ifølge Bavelas et al. (2002) bruger afsendere blikket i asymmetriske dialoger (f.eks. historiefortællinger) som en måde at søge feedback fra modtageren på, især ved centrale passager. Talere har altså ikke konstant øjenkontakt med deres modtagere, men søger den i højere grad, når de skal sikre sig, at modtageren har forstået det, der er blevet sagt. Udover at have funktioner knyttet til opmærksomhed og turtagning har blikket også andre funktioner som eksempelvis informationssøgning eller at etablere sociale relationer som venskab, dominans og underkastelse samt følelser tilknyttet disse relationer (f.eks. attraktion og had) (Argyle og Dean 1965: 291-292, Streeck 2014: 54). Hvis man kigger en person i øjnene, er det fordi man

lægger mærke til denne – enten fordi man har en intention med – eller en forventning om noget fra vedkommende. Intentioner kan f.eks. bestå i affilierung eller udfordring, men er afhængig af konteksten og det ansigtsudtryk, de kombineres med (Kendon 1967:59-60). Kendon og Rossano (Streeck 2014:53) er grundlæggende enige om, at det at en taler opsøger en lytters blik, kan være en måde at anmode om respons på. Denne observation udbygger Streeck yderligere og beskriver blikket i en samtale som en “social kontrakt” eller en slags intern aftale mellem parterne om, hvad der er kontekstuel passende i en given situation (Streeck 2014). Her sammenligner han et blik fra modtageren (øjeblikkontakt) med en anerkendelse af, at talerens ytring er accepteret – dog forudsat, at ansigtsudtrykket, der følger med, ikke f.eks. udsender skepsis (Streeck 2014).

I et nyligt studie påviser Kaukomaa et al. (2015), at modtageres ansigtsudtryk ikke bare affilierer med og spejler en talers følelsesmæssige udgangspunkt (“stance”), men rent faktisk er med til at forme, hvordan en ytring udfolder sig. Det kan medvirke til at skabe et helt nyt emotionelt udgangspunkt. Med andre ord vil det sige, at den ytring som f.eks. bliver sagt i alvor, kan ændre karakter til at være mere let-sindet og humoristisk, hvis lytteren via sin mimik udtrykker, at den er forstået på en sådan måde. Bavelas et al. (2000) fastslår ligeledes ud fra et forsøg, at lytterens respons er essentiel for kvaliteten af en talers historiefortælling, og at lyttere ikke blot er passive modtagere, men derimod medfortællere (“co-narrators”). Der eksisterer altså relativ konsensus blandt teoretikere om, at fortællinger ikke er lig med overførsel af information, men er en fælles aktivitet, hvor afsender og modtager samarbejder (Sacks et al. 1974, Goodwin 1979, Clark 1994, Bavelas et al. 2000). I realiteten bliver der dog ikke altid taget højde for lytterens vigtige rolle. I forskellige interaktionssituationer, som f.eks. terapeutiske konsultationer, er det således ofte foreskrevet, at lytterrollen skal være ikke-responsiv. Det grunder i, at man stræber efter ikke at influere den, der taler (Bavelas et al. 2000:951), men som jeg vil vise, er taleren også påvirket af ikke-responsivitet hos lytteren. I den eksisterende litteratur er der forsket relativt meget i, hvordan lytterens kropslige handlinger har indflydelse på talerens ytringer (Brunner 1979, Goodwin 1980; Kaukomaa et al. 2015). Studier af hvordan tale-

rens mimik påvirker lytterens respons, er dog sparsomme.¹ Ofte tager disse studier heller ikke højde for situationer, hvor lytterrespons helt eller delvist udebliver. En undtagelse i denne sammenhæng er et forsøg udført af Bavelas et al. (2000), som påviste, at talere fortalte en historie markant dårligere til en lytter som koncentrerede sig om at tænke på noget andet.² Dog beskæftiger dette forsøg sig stort set ikke med mimik, ligesom forfatterne heller ikke fokuserer på, hvilke strategier taleren benytter sig af for at sikre forståelse.

Gestik

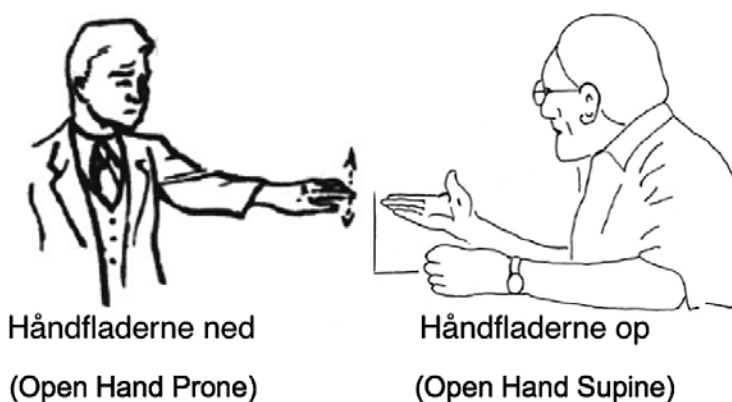
I de seneste år har der været et stigende fokus på hele kroppen inden for forskning i social interaktion. Ifølge Nevile (2015:140) bliver ting ikke kun “talked into being”, men i ligeså høj grad “embodied into being”. Det betyder, at det kan være svært at opnå en fyldestgørende forståelse af samtaler, hvis man ikke også tager højde for kroppen. For at opnå en tilbundsgående forståelse for det, der sker i en interaktion, må man også tage højde for gestikkens rolle.

Gestik omhandler en række kommunikative bevægelser som primært bliver udført med hænderne og armene (McNeil 2006: 1). Ifølge Schegloff (1985: 271-273), er gestik hovedsageligt et fænomen, der tilhører taleren, og der eksisterer generelt enighed blandt teoretikere, om at gestik og tale er interrelateret og derfor skal ses som to aspekter af den samme proces (Schegloff 1985, Kendon 1997, McNeil 2006). Gestik kan have meget forskelligartede funktioner, f.eks. at understøtte talens rytme, at pege på et objekt (fysisk eller abstrakt) eller at demonstrere abstrakt og metaforisk indhold (McNeil 2006, Kendon 1997). Med undtagelse af gestikformen ‘emblemer’ er de fleste former for gestik ikke betydningsbærende i sig selv; de består således ikke af tegn, der kan oversættes mere eller mindre direkte til ord. Et eksempel på et emblem kan være en tommelfinger, der peger op og dermed signalerer et ‘okay’ eller ‘godt’. Emblemer er kulturspecifikke og kan variere fra sted til sted (McNeill 2006: 2). Inden for den gestik, der ikke er betydnings-

1 Se f.eks. Ruusuvuori og Peräkylä 2009, som beskriver, at det emotionelle udgangspunkt i en talers ansigtsudtryk dikterer, hvordan en ytring skal forstås.

2 Denne observation udgør dog kun en del af eksperimentet, da deres hovedformål var at demonstrere lytterens samarbejdende rolle i en fortælling.

ningsbærende i selv selv, nævner Kendon (2004) to grene eller ‘familier’ af gestik, som begge indebærer åbne håndflader hvor fingrene er relativt udstrakte. Akkompagneret med tale bærer denne type gestik specifikke interaktionelle betydninger (se figur 1). I den første familie peger *håndfladerne ned* (*Open Hand Prone*), og disse bruges ofte i handlinger, hvor noget afbrydes, nægtes eller stoppes. I den anden familie peger *håndfladerne op* (*Open Hand Supine*), og her indikerer det at taleren tilbyder, giver, viser eller efterspørger noget. Derudover får de yderligere betydning igennem afstand til kroppen, hvem/hvad de peger mod, vinklen og graden af bevægelse.

FIGUR 1. EKSEMPLER PÅ GESTIK MED ÅBNE HÅNDFLADER (KILDE: KENDON 2004)

I mine analyser kombinerer jeg observationer af mimik med observationer af gestik, især af typen åbne håndflader (*Open hand*).

Eksperimentets design

For at undersøge mimik og gestik hos talere, som befinder sig i situationer, hvor de ikke får respons på deres fortælling, opstillede jeg et eksperiment. Respons skal i eksperimentet ikke forstås som svar på et spørgsmål, men skal ses som en hovedsagelig visuel bekræftelse fra modtageren (se beskrivelsen af de to situationer nedenfor), om at den har hørt og forstået det, afsenderen fortæller. I eksperimentet blev fire deltagere (herefter forkortet DEL), to mænd (den ene engelskta-

lende³) og to kvinder, bedt om at fortælle en historie til to forskellige interviewere (herefter forkortet INT). Deltagerne fik besked på, at det skulle være en kort, selvvalgt historie fra deres liv på højst to minutter. De skulle først fortælle historien til én INT og dernæst fortælle den samme historie til en anden INT. Hvad DEL ikke vidste, var at interviewererne var skuespillere, som på forhånd var blevet instrueret i at indtage to forskellige lytterroller. Lytterrollen i den første situation (S1) benævnes fremover som *den responderende lytter*, og bestod for INT i at lytte til DELs historie som de normalt ville lytte til en person der fortæller en historie - altså med brug af minimalresponser. Lytterrollen i den næste situation (S2), benævnes fremover som *den ikke-responderende lytter*, og her skulle INT forsøge at undlade alle former for minimalrespons. DEL blev sat i den tro at det ikke var dem, men INT som var testpersoner, med det håb at opnå en så naturlig interaktion som muligt. S1 gav mig mulighed for at danne mig et billede af deltagernes udgangspunkt og deres individuelle måder at udtrykke sig på under 'normale' omstændigheder. Kravet om, at det skulle være en fortælling fra eget liv, blev valgt, da jeg forestillede mig, at reaktionerne på S2 ville blive mere tydelige, hvis deltagerne talte om en personlig oplevelse. Jeg formodede at manglende respons på en personlig oplevelse, som man er investeret i, virker hårdere end manglende respons på en mere upersonlig historie, og derudover forventede jeg, at DEL havde lettere ved at huske begivenheder, de selv havde gennemlevet. I interviewerrollen var der tre skuespillere, to kvinder og en mand, som skiftedes til at fungere som de henholdsvis responderende (S1) og ikke-responderende (S2) lyttere. I både S1 og S2 blev skuespillerne bedt om at kigge på DELs ansigt, men undlade at stille spørgsmål eller på anden måde initiere kommunikation, der kunne påvirke historiens udfald.

I S1 blev skuespillerne instrueret i at lytte og opføre sig, som de

3 Selvom NyS primært beskæftiger sig med dansk sprogforskning, er et engelsksproget eksempel alligevel inkluderet i eksperimentet ud fra en antagelse om, at mimik og gestik går på tværs af sproglige skel, hvilket bakkes op af hhv. Kendon og Ekman. Kendon påpegede i sit italienske studie af åbne hænder (nævnt under afsnittet 'Gestik'), at observationerne var generaliserbare i store dele af det europæiske fastland, Storbritannien og USA og højst sandsynligt også i andre dele af verden (2004: 282). Størstedelen af Ekmans (2007) arbejde går ligeledes på, at grundlæggende emotionelle ansigtsudtryk hverken er kulturspecifikke eller personlige, men derimod universelle og ensartede uanset sprog og kultur.

normalt ville gøre, hvis en person fortalte en historie til dem. Her blev fortællingen altså mødt med nik, smil, opmærksomhed og almindelig minimalrespons som f.eks. 'mm', 'okay' og 'nå'. I S2 blev skuespillerne instrueret i ikke at vise nogen reaktion på deltageres fortælling og i at være så neutrale i deres ansigtsudtryk som muligt. De blev bedt om at undlade alle former for minimalrespons som f.eks. verbale markører, smil eller nik.

METODE

Data og opsætning af forsøg

Deltagerne startede med at sidde i et 'venteværelse' og blev skiftevis dirigeret ind i et privat lokale for at fortælle deres historie til først den ene INT og derefter til den anden. I lokalet var opstillet en computer, som optog video af INT og DEL, der sad på hver sin side af hjørnevinklen på et bord. På denne måde var det muligt at se begges ansigter og hænder, samtidig med at øjenkontakt og eventuelle spejlinger ville kunne fanges på én optagelse. Kamerafunktionen på computeren var minimeret, således at de ikke kunne se sig selv på skærmen. Det ville have været fordelagtigt i analysearbejdet med to ekstra kameraer med direkte vinkler og mere detaljerede billeder af hhv. DEL og INTs ansigt. Jeg vurderede dog at de ekstra opsatte kameraer, opstillet i DEL og INTs synsfelt ville virke forstyrrende og være til fare for at påvirke DELs adfærd. For at gøre situationen så lidt påtrængende som mulig, undlod jeg dem derfor. Der var under hele fortællingen kun én deltager og én skuespiller til stede sammen i rummet. Alle deltagere i eksperimentet har givet deres skriftlige samtykke til, at materialet bliver offentliggjort. Efter eksperimentet spurgte jeg deltagerne, hvordan de havde oplevet situationen. Ingen af deltagerne havde et positivt indtryk af S2. Én havde oplevelsen af at "kollapse" og miste al tro på sin historie, mens en anden fandt det lettere ubehageligt og ikke havde lyst til at fortsætte fortællingen.

Alle videodata er efterfølgende blevet transskriberet, og på grundlag af en vurdering af samspillet mellem kropslige og verbale modaliteter har jeg udvalgt de sekvenser, hvor DEL tydeligst har udvist ønske om en reaktion fra INT. Det drejede sig især om passager, som var præget af højere volumen, markerede ord, gestik med specifikke interaktionel-

le betydninger (som f.eks. i figur 1) og steder, hvor mimikken på den ene eller anden måde afvigede fra deltagernes neutrale udgangspunkt.⁴ Fordi der blev observeret mindre forskelle i DELs måder at udtrykke sig på, er et repræsentativt eksempel fra hver DEL valgt ud.

Den konversationsanalytiske tilgang

I analysen af data har jeg benyttet mig af konversationsanalyse (CA), som er en metode, hvor man transskriberer og nærstuderer interaktioner på mikroniveau og ud fra et mikro-sociologisk udgangspunkt. Ved at klarlægge detaljer får man mulighed for at opnå en dybdegående indsigt i, hvordan samtaledeltagere løbende udvikler intersubjektive forståelser af hinandens sprog handlinger (Nielsen og Nielsen 2005: 21-23, Steensig 2015: 321). Ifølge CA er samtaler altid sekventielt organiseret, hvilket vil sige at en ytring eller taletur kun kan forstås i forhold til den lokale kontekst. Det er et grundlæggende princip, at samtlige interaktionelle bidrag er potentielt betydningsbærende og skal analyseres på lige fod med øvrig tale (Nielsen og Nielsen 2005: 21-29). Fortællelser, hakken og fyld, som man måske normalt ville tilsidesætte som irrelevante, er ud fra et CA-perspektiv meningsbærende elementer i samtaler (Heritage 1984: 241). Derfor er transskriptioner ikke bare en 'renskrevet' skriftlig version af samtalens ord, men også en kortlægning af bl.a. pauser, gentagelser, intonation, volumen, tøven, afbrydelser, stammen og overlap. I CA opererer man med begrebet turtagning, som er et slags "lokalt styresystem", der koordinerer overgangen mellem taleture (Nielsen og Nielsen 2005: 36). Det er i bund og grund et normsæt, der gør, at samtaledeltagere ikke taler i munden på hinanden. Når en taler har ordet, vil modtageren sædvanligvis supplere med såkaldt 'minimal-respons', som består af små korte indskydelser, der har til hensigt at signalere, at modtager følger med og gerne vil have, at taleren fortsætter (Nielsen og Nielsen 2005: 91, LaFrance 2013: 71). Denne type respons er et lytterfænomen, der ikke blot signalerer, om talerens ord er blevet hørt og forstået, men ofte også siger noget om, hvordan lytteren forholder sig til det, afsenderen siger (Gardner 2001:2-3). Verbalt kan

⁴ Til trods for, at mangel på udtryk i sig selv kan være kommunikativt, hentydes der her med ordet "neutralt" til, hvordan deltagernes ansigtsudtryk så ud inden forsøgets begyndelse; ingen hævede bryn, smil, nik, rynken på næsen eller andre muskel- eller bevægelsesaktiverede udtryk.

det f.eks. bestå i korte udtryk som ‘ja’, ‘mm’ og ‘okay’, mens nik og smil er eksempler på minimalrespons uden ord (Nielsen og Nielsen 2005: 91, LaFrance 2013: 71). Når næstetaleren efterfølgende fremfører sin ytring, vil indholdet afsløre, hvordan han har forstået den forrige tale-tur. En taler kan altså spejle sine udtryk i modtagerens respons, hvilket Sacks et al. (1974: 728-729) kalder for “proof procedure”. Hvis talere tvivler på, om deres modtagere har forstået, hørt eller accepteret det, de siger, eller bliver i tvivl om rigtigheden i det, de selv siger, kan de ved hjælp af ‘reparaturer’ forsøge at forholde sig til eller løse dette problem. Reparatur består ofte af genstartede ture og forekommer tit i sammenhæng med tøvelyde, selvaftbrydelser og pauser (Nielsen og Nielsen 2005: 81-83, Goodwin 1980). De kan både forekomme som ‘selvreparatur’, hvis man forholder sig til et problem i sin egen tale, og som ‘andenreparatur’, hvis man gør opmærksom på et problem i den andens tale (Steensig 2015: 335).

I CA arbejder man som regel med naturligt forekommende data, da målet er at kortlægge normer for den sekventielle organisering af samtaler (Sacks et al. 1974). Denne artikel behandler i overvejende grad eliciterede data, hvor den ene af de to deltagende parter på forhånd er instrueret til at indtage en kunstig lytterrolle. Det er utraditionelt i CA at analysere data, som stammer fra et eksperimentelt rum. Dog påpeger Kaukomaa et al. (2015), at semi-naturalistiske rammer kan være nødvendige i tilfælde, hvor det er vigtigt at få et detaljeret billede af deltageres ansigter. I nærværende eksperiment har jeg som beskrevet forsøgt at gøre de fysiske omgivelser så naturlige som muligt både ved at minimere forstyrrende elementer som f.eks. teknisk udstyr samt ved at lade deltager og interviewer være alene i rummet under hele samtalen.

Transkriptionsforklaring

Der eksisterer ikke nogen bred konsensus om, hvordan kropslige handlinger transskriberes, og beslutningen om, hvad der kan være betydningsfuldt og dermed skal medtages, hviler i høj grad på individuelle fortolkninger (Nevile 2015: 132-133). Udvalgte eksempler er transskriberet i henhold til konversationsanalytiske udskrivningskonventioner inspireret af Steensig (2001). Alle tekstuddrag omtales som sekvenser og er udtryk for en afgrænset tale, hvor et bestemt emne eller

tema behandles. Af hensyn til artiklens omfang bliver visse sekvenser dog afkortet og suppleret med et resume. Følgende forklarer hvordan transskriptionerne skal læses:

DEL: deltagere, INT: interviewer

((Kursiv i dobbeltparentes: udskriverens kommentar))

Overstregning med grå: ØK (øjenkontakt)

Fed tekst: Der smiles tydeligt samtidigt med at der tales

(.): Mikropauser kortere end 0,3 sekunder

(0.0): Tal i parentes angiver pausers længde med én decimal

↑: Lyden, der følger efter, udtales på markeret højere toneleje

↓: Lyden, der følger efter, udtales på markeret lavere toneleje

XX-: Taleren afbryder sig selv

°XX°: Der tales med lav volumen

XX: Angiver at stavelsen er emfatisk betonet

<XX>: Angiver langsom tale

I det første uddrag undersøger jeg, hvordan deltagerens forsøg på at fange interviewerens opmærksomhed, bliver understreget af både opføgende blik og hævede øjenbryn.

ANALYSE

Uddrag 1. Løftede øjenbryn understøtter talerens forsøg på at påkalde sig opmærksomhed

Det var en gennemgående tendens for alle deltagere at hæve øjenbrynene i forbindelse med ord, der blev udtalt med høj volumen, emfatisk tryk, opadgående intonation eller som på anden måde var ekstra markerede. Denne observation støttes af Ekmans undersøgelser, der viser, at løftede bryn som regel forekommer som en understregning af fremtrædende ord. Det kan dog også give ytringer en spørgende karakter, hvis det anvendes i slutningen af en udtalelse (Ekman 2007: 182-183).

Lige før den følgende sekvens begrundet DEL sit valg af historie med, at han i venterummet med de andre deltagere talte om dårlige Tinderdates. Idet han siger “bad tinderdate” (figur 2, billede 1), lægger han den ene hånd på bordet med håndfladen pegende opad, hen mod INT. Denne type gestus hører til familien *håndfladerne op*, og kan klassificeres som en *præsentations-gestus* (*Palm Presentation Gesture*). Den bruges som regel til at give eller tilbyde noget (ikke bare fysisk, det kan også

f.eks. være en idé, Kendon 2004: 264-265). DEL tilbyder altså INT en begrundelse for, hvorfor han har valgt historien, og mens dette tilbud gives, fastholder han blikket på INT. Da han efter en pause på 1,2 sekunder ikke får nogen reaktion på forklaringen, går han videre til selve historien. Sætningen "I went to a bar" (l. 4-5) (billede 2) udtales langsomt og tydeligt, og i "a bar" går tonelejet op, og den ubestemte artikel "a" udtales i den betonedede form, der fonetisk lyder som "ey". Ordene "ey bar" siges samtidigt med, at øjenkontakt (ØK) etableres, og DEL samler sine hænder demonstrativt i et lille klap på bordet foran sig, mens han hæver begge bryn. Den tydelige udtale, opadgående intonation og det sænkede tempo fremhæver sætningen, hvilket indikerer at DEL betragter denne del som vigtig. Det lille klap kommer simultant med, at ØK aktivt søges og øjenbrynene hæves. Det er derfor nærliggende at antage, at DEL både verbalt og via sit blik forsøger at påkalde sig INTs opmærksomhed. Da de løftede bryn optræder på præcis samme tidspunkt, tyder det på, at de støtter op om denne handling. Som beskrevet reagerer INT i S2 ikke, og det resulterer i, at DEL går i stå (i 1,8 sek) og laver en meget markant selvafbrydelse (l. 10) midt i en sætning, "she had...", hvorefter han mister tråden og må starte forfra (l. 11). Da han genstarter sætningen, laver han samtidigt en karakteristisk 'feje-bevægelse' på bordet med den ene hånd med håndfladen pegende nedad (billede 4), og denne gestus hører til familien *håndfladerne ned* og er af *horizontal* art (*Horizontal Palm*) (Kendon 2004:255). Den ses bl.a. udført, når en handling på grund af ydre omstændigheder bliver afbrudt eller forstyrret, og i dette tilfælde formentlig fordi udeblivelsen af respons fungerer som et forstyrrende element for DEL. Han afbryder altså sin egen taletur og genstarter den efter en relativt lang pause (1,8 sek). Ifølge Goodwin (1980: 280+296) har fragmenterede og genstartede taleture ofte den funktion at påkalde sig modtagerens blik og søge dennes opmærksomhed. Til trods for at INTs blik er rettet mod DEL, indikerer genstarten af taleturen, at fraværet af (visuel minimal-) respons tolkes på samme måde som fraværet af et blik (og dermed fraværet af opmærksomhed).

FIGUR 2. (BILLEDE 1-4)

S2 08:08 - 08:29

1 DEL: So I thought I'd go with a bad ((lægger hånden på
2 bordet med håndfladen pegende opad og hen imod INT))
3 Tinder-date (.) just to erhm (0.7) make it nice and
4 easy (1.2) erhm (0.5) so I (.) erhm (.) <I went to ey
5 ↑bar> ((samler hænderne foran sig, løfter brynene))
6 with a very nice lady I'd met on Tinder (.) and
7 ((rykker sig en smule nærmere INT)) it was just after
8 the ((lægger den ene hånd, med håndfladen pegende
opad hen imod INT))
9 ↑Trump election (.) and she had erhm
10 (1.8)sh- ((laver en fejende bevægelse på bordet med
11 den ene hånd)) so it was just after the Trump
12 election and we were talking about (.) erhm you know
13 different ↑stuff and then she was there like oh my
14 god how can anyone vote for ↓Trump (.)

Hævede øjenbryn kan dog have mange andre funktioner end blot at understrege talens indhold. I det næste uddrag ser vi, hvordan de i kombination med andre mimiske udtryk i ansigtet kan udtrykke en bestemt og genkendelig stemning.

Uddrag 2. Demonstration af genkendelige, emotionelle ansigtsudtryk opfordrer modtager til at spejle

DEL fortæller i følgende sekvens historien om en 1. maj, hvor han er på vej i Fælledparken med nogle venner, da det pludselig begynder at regne. Idet han udtaler ordet “regne” (l. 2), etablerer han ØK, laver et bestemt nik hen mod INT mens mundvigene trækkes nedad, hagen spændes let og brynene hæves (figur 3, billede 1). Ifølge Ekman (2007: 119-121), er det et “very important, highly reliable sign [...] of sadness”, når øjenbrynene trækkes sammen og op i panden. Ifølge Ekman (2007: 117) refererer Darwin til denne funktion som “*the grief muscle*”. Den aktive opførsel af ØK, nikket samt ansigtsudtrykket falder simultant med ordet “regne”, som siges med opadgående intonation. Det indikerer at DEL gerne vil fange INTs opmærksomhed, og det bekræftes kun af, at ansigtsudtrykket fastholdes i hele den efterfølgende pause på 0,9 sekunder. Efterfølgende påtaler DEL med ordene i linje 3 de ærgerlige konsekvenser af regnvejret, og han angiver dermed en begrundelse for sindsstemningen i det beskrevne ansigtsudtryk. Der opstår dog ingen respons, og ØK brydes efterfulgt af nogle lange pauser (0,6, 1,2 og 2,9 sekunder) kombineret med tøvlydene i linje 4, som er typiske reparaturindikatorer (Nielsen og Nielsen 2005: 82-83). Dernæst laver DEL en selvafbrydelse, hvor han retter sin første ytring fra at være en “kold gåtur”, til at det først blev en kold gåtur henad vejen (l. 4-6). Afbrydelsen kombineres af en ‘viftende’ gestus, hvor den ene hånd kort løftes til brysthøjde med håndfladen pegende udad (billede 2), som om han forsøger at vifte noget væk. Denne type gestik hører til samme familie som i forrige eksempel, *håndfladerne ned*, dog er denne af *vertikal* art (*Vertical Palm*), som demonstrerer afbrydelse af en igangværende handling. Hånden holdes forholdsvis tæt på DELs egen krop, og det indikerer ifølge Kendon, at det er hans egen handling, der refereres til (Kendon 2004: 251-255).

S2 Deltager 03:52
"regne"

S2 Deltager 04:01
(Håndfladerne op) "først koldt"

FIGUR 3. (BILLEDE 1-2)

S2 03:48 - 04:02

1 DEL: da vi (0.7) begyndte at gå der der begyndte det at
2 *↑regne ((øjebrynnene hæves, mundvigene peger nedad))*
3 (0.9) så det blev lidt en- en øh en kold gåtur (0.6)
4 øhmm (1.2) men øøh (2.9) ja det blev først ((vifter
5 kort den ene hånd med håndflader pegende udad op til
6 *brysthøjde*)) koldt efterhånden som vi gik øhm (.)

Ser vi på det præcis samme sted i S1 (da det begyndte at regne), udfører DEL en lignende, men mindre markeret version af det før beskrevne ansigtsudtryk. I S1 er det hovedsageligt de nedadtrukne mundvige og den letspændte hage, der er tydelige (figur 4, billede 1+1A). Her spejler den responderende INT det præcise ansigtsudtryk (billede 2+2A), hvilket DEL lader til at tolke, som at pointen er forstået, idet han fortsætter med fortællingen. Ruusu vuori og Peräkylä (2009) påviste i et forsøg, at det emotionelle udgangspunkt ("stance") i en talers ansigtsudtryk dikterer, hvordan en ytring skal forstås. De opdagede også, at lytteren oftest spejlede denne stemning udtrykt af taleren. Det er præcis det, der sker i S1, hvor DEL med sit ansigtsudtryk signalerer, at regnvejret

skal ses som noget trist eller ærgerligt. Det opfanges automatisk af INT, som spejler DELs udtryk. Meget tyder derfor på, at universelle ansigtsudtryk, der indikerer tilstedeværelse af en bestemt emotionel tilstand (som f.eks. tristhed), fungerer som en opfordring til lytteren om at spejle det specifikke udtryk. Hvis det ikke sker, kan det, som vi så i S2, tolkes som problematisk og medføre afbrydelser i taleturen.

FIGUR 4. (BILLEDE 1(A)-2(A))

S1: 01:27 - 01:35

1DEL: på vejen ud fra Blågårds Plads og ud til fælleden
 2 begyndte det (.) og **regne** ((trækker mundvigene
 3 *let nedad*)) (0.9)
 4INT: ((trækker mundvigene *let nedad*))
 5DEL: øhh det var ikke koldt men det- regn og blæst (.)
 6 gjorde det koldt

I næste uddrag ser vi igen et velkendt udtryk, der opfordrer modtageren til at reagere. Her er det smilet og grinet, der fokuseres på, og ikke udelukkende i deres genkendelige former som udtryk for glæde, men i stedet som en opsøgende jagt på respons.

Uddrag 3. Smil opfordrer modtageren til at reagere og forsøger at skubbe stemningen i en mere behagelig og munter retning

I følgende sekvens fortæller DEL om en fyr, hun har været på tinderdate med. Mens hun taler, opsøger hun ØK (l.1) og lægger den ene hånd på bordet med håndfladen pegende opad (l. 2). Som vi så tidligere, er dette en *præsentations*-gestus, tilhørende *håndfladerne op*-familien, og den bruges hovedsageligt til at give eller tilbyde noget, men den kan også være et tegn på, at man er parat til at modtage noget (fysisk eller en idé) (Kendon 2004: 264-265). Det er altså en type gestik, der er interaktiv af karakter i den forstand, at den implicerer en lytter, der enten er villig til at tage imod det, der tilbydes, eller som selv kan forventes at tilbyde noget. Man kan derfor sige, at hendes gestik inviterer INT til, på den ene eller anden måde, at reagere på det, der bliver sagt. Hun afslutter sætningen med et kort grin, hvor begge bryn hæves, samtidigt med at hovedet laver et lille nik hen imod mod INT og ØK brydes (l. 4-5). Hævede bryn kan, som nævnt i uddrag 1, give ytringer en spørgende karakter, hvis de anvendes i slutningen af en ytring (Ekman 2007: 182-183). Selvom DEL fortsætter sin tale i linje 5, vil jeg dog alligevel argumentere for, at grinet er en slags afslutning på sætningen, dels fordi hun går fra at forklare om fyren (l. 1-4) til at beskrive sin egen rolle (l. 5-12), og dels fordi den efterfølgende pause på fem sekunder (l. 5) fungerer som en afslutning. De løftede øjenbryn giver altså grinet en spørgende og dermed responsføgende karakter. Da det er S2, modtager hun dog ingen respons fra intervieweren. I linje 8-10 opsøger hun igen ØK mens hun smiler og taler med bemærkelsesværdig lav volumen. Smilet bliver kortvarigt afløst af et grin, hvorefter hun bøjer sig forover (figur 5, billede 2), sænker hovedet, kigger op, klør sig i tindingen (billede 3), går i stå og kigger tomt ud i luften (billede 4). Selve talen er afbrudt af lange pauser og afsluttes med den metasproglige kommentar "har allerede glemt hvad det var jeg sagde før" (l. 15-16), mens hun ryster på hovedet. DEL gør altså, både kropsligt og verbalt, tydeligt opmærksom på et problem i sin egen tale, og hun lægger dermed op til en reparation. Selv efter de lange (tænke)pauser og tøvelyde må hun dog give op. På trods af dette nederlag smiler hun gennem hele sætningen i linje 8-12. Kaukomaa et al. (2015) ser mimik, og i særdeleshed smil, som værende et *lytter*fænomen, der bruges til at ændre en *talers* emotionelle udgangs-

punkt. Noget kunne dog tyde på, at det her sker med omvendt fortegn, idet DEL med smil og grin forsøger at dreje stemningen i retning af noget mere muntert. Den markant lave volumen på DEL stemme og det, at hun samtidigt ryster på hovedet, giver dog smilet en lidt tvetydig karakter. Ifølge Marianne LaFrance, som har skrevet en bog (LaFrance 2011) om smilets mange forskellige funktioner, anvendes det såkaldte *forlegne smil* (*the embarrassed smile*) til at glatte ubehagelige og akavede situationer ud, samtidig med at det udsender et signal til modtagere om, at den smilende anerkender sine eventuelle fejltrin. Dette smil er karakteriseret ved, at den person som er forlegen over noget, sænker hovedet / kigger ned, smiler og derefter forsøger at undertrykke smilet og kigger i en anden retning (LaFrance 2011: 73). Jeg vil mene, at det præcist er det der sker i linje 10-13 (billede 2-4). Det ser altså ud til, at INTs 'afvisning' af at deltage i interaktionen og ændre sit emotionelle udgangspunkt, bevirker at DEL bliver usikker på sig selv og derfor bruger det forlegne smil i et forsøg på at glatte den ubehagelige situation ud. Dette 'forsøg' lykkes dog ikke for hun får ikke den eftersøgte respons fra INT, og måske findes forklaringen her på, at hun går i stå og faktisk helt opgiver at opnå respons fra INT.⁵

FIGUR 5. (BILLEDE 1-4)

S2 04:20 - 04:48

- 1 DEL: det sådan (0.8) en helt anderledes konstellation
2 (.) han er også vant til at være ((lægger den ene hånd

5 Resten af fortællingen er ligeledes præget af hakkende tale og lange pauser.

3 på bordet med håndfladen pegende opad)) sammen med
 4 sådan nogen ældre (.) på 50 (.) nærmest (0.5) ((griner
 5 kort, løfter brynene, laver nik mod INT)) (0.5) så på
 6 den måde så er jeg sådan super ung (0.9) så det er
 7 også lidt sjovt sådan at være øh (.) portrætteret
 8 s-som () °en superung én ((ryster let på hovedet))
 9 **lige pludselig fordi jeg er 33 så det er jeg slet ikke**
 10 **vant til**° ((griner kort, læner sig forover og sænker
 11 hovedet)) (0.7) **jeg er vant til at være sammen med**
 12 **nogen der er en lille smule yngre end mig** ((klør sig
 13 på tindingen og kigger op)) (1.4) °øøøhmm ((kigger
 14 tomt ud i luften)) (0.8) jaerh (1.7) mmh (1.4)
 15 ((ryster på hovedet)) har allerede glemt hvad det var
 16 jeg sagde før ((griner kort)) (1.5)

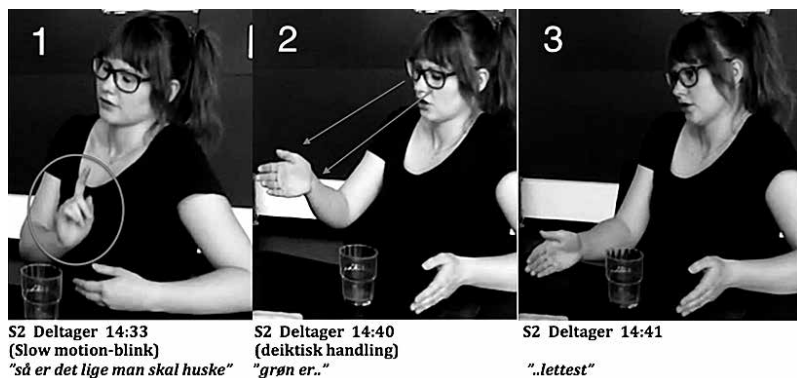
Vi har set hvordan gestikken ofte hjælper DEL med at invitere INT til at reagere på fortællingerne, og hvordan både smil og grin kan virke som en opfordring til respons. I næste uddrag vil jeg vise, hvordan DEL aktivt bruger sit ansigt til at henvise til sin gestik for på den måde at gøre sine ord endnu mere klare og forståelige.

Uddrag 4. Ansigtet bruges til at henvise til andre modaliteter, der kan fremme forståelsen ved vigtige og komplekse passager

I følgende sekvens hører vi om DELs tur til en klatrehal. I uddraget er hun i færd med at forklare om de farvekodede sværhedsgrader og påpeger, at det er vigtigt at huske, at man skal vælge de orange problemer⁶ (l. 1-4). Idet hun siger denne ytring, løfter hun den ene pegefinger og laver et lille nik ned mod hånden, mens hun langsomt blinker (figur 6, billede 1). Dette blink får en ekstra demonstrativ karakter, fordi det ikke virker som automatisk fysisk reaktion for at fugte øjet, men udføres væsentligt langsommere og i samspil med nikket. Det 'slow motion'-prægede blink virker næsten som en non-verbal måde at sige "nu sætter jeg lige tempoet ned, så du kan følge med; her kommer noget vigtigt". Den løftede pegefinger, som DEL viser, minder om den man ville se i et klasselokale, når en elev forsøger at påkalde sig lærerens opmærksomhed, omend den blot vises kort. At pege indikerer generelt, at

6 Klatreudtryk for forhindringer.

vi skal rette vores opmærksomhed mod noget (Tomasello et al. 2007: 705). DEL forsøger altså ikke bare verbalt at gøre opmærksom på, at det nu er tid til at høre ekstra godt efter, hun inddrager desuden både blik, gestik og et nik med hovedet pegende ned mod hendes gestus. Hun tager med andre ord alle midler i brug for at fange INT's opmærksomhed. DEL går efterfølgende videre til at forklare om farvekoderne. Mens hun taler, placeres hænderne på bordet med håndfladerne pegende mod hinanden, og som hun langsomt begynder at remse farverne op, bevæger hun den ene hånd tættere mod den anden. Det bemærkelsesværdige er, da hun nævner den første farve. Her vender hun blikket ned på den hånd, der repræsenterer farven grøn (billede 2) og kigger derefter tilbage på INT (billede 3), tilsyneladende for at se, om denne har fulgt med. Denne funktion kalder Streeck (2014) for en *deiktisk handling* (*deictic act*). Ganske enkelt består det i, at en taler kigger ned på sin egen gestus som en måde at gøre modtageren opmærksom på dens relevans for en korrekt forståelse af det, der siges. Gestussen har præcis samme socialt kontraktuelle funktion som det gensidige blik, og det er normalt at talere kigger tilbage op på modtageren for at sikre sig, at denne også har rettet opmærksomheden mod gestussen. Hvis modtageren ikke retter opmærksomhed mod gestussen, vil det ofte blive opfattet som uhøfligt eller sært (Streeck 2014: 51-52). INT følger dog ikke hendes blik, men fortsætter blot med at kigge på hendes ansigt. Her er det relevant at trække på erfaring fra S1. Der lærte DEL nemlig, at de lidt indforståede 'klatre-termer' ikke var noget, INT forstod sig på, og hun var derfor nødt til at forklare, hvad farvekoderne betød. I S1 brugte hun også hænderne til at demonstrere farvekategorierne dog uden at kigge ned (figur 7). I S1 gjorde den responderende INT's kropssprog og respons, at det ikke var nødvendigt; det var tydeligt at hun var helt med på DEL's forklaring. I S2 går det dog lidt anderledes. INT følger ikke DEL's blik, hvilket resulterer i at hendes stemmeleje bliver gradvist lavere og mere monotont, og sekvensen afsluttes af en lang pause (2,0 sek). Manglen på respons lader dermed til at blive opfattet af DEL som et brud på den tidligere nævnte "sociale kontrakt" (Streeck 2014:53).

FIGUR 6. (BILLEDE 1-3)

S2 14:32 - 14:47

1 DEL: og så er det man lige skal huske ((løfter den ene
 2 pegefinger og blinker langsomt mens hun laver et
 3 forsigtigt nik ned mod hånden)) okay (0.8) jeg kom
 4 fordi jeg skulle klatre de orange (0.7) vi har sådan
 5 en ((placerer håndfladerne overfor hinanden)) farveskala
 6 for hvor (.) gode vi er (0.5) ((kigger ned på sin ene
 7 hånd)) så (.) grøn er ↑lettest (0.9) og så kommer gul
 8 og så kommer orange og så >•blå rød og så ↓videre<
 9 (2.0) .hh

Interviewer

S1 11:49

Deltager "grøn"

FIGUR 7.

S1 11:41 - 11:56

10INT: nå- hva b- betyder det?
11DEL: ↑orange (.) det betyder at øhh (0.5) sværhedsgraden
12 det er farvekodet (0.6)
13INT: °okay°
14DEL: [så] (.) ↑grøn er lettest (.) gul (.) kommer næst efter
15 (.) så kommer orange (.) så kommer blå (.)
16INT: [°ookay°]
17DEL: [og rød] (.) og så videre ((idét hver farve udtales
18 tapper hun fingrene ned på bordet mens hun bevæger
19 hånden fra højre mod venstre))
20INT: nå okay (.) hold da op
21DEL: mmm

KONKLUSION

For at finde ud af, hvordan talere bruger ansigtet til at søge forståelse i situationer, hvor de ikke får respons, har jeg opstillet et eksperiment, hvor fire deltagere skulle fortælle en historie til en interviewer, som ikke responderede. De sekvenser, hvor deltagerne tydeligst udviste ønske om en reaktion fra intervieweren, blev udvalgt, og heraf blev ét uddrag fra hver deltager analyseret. Selvom der var individuelle forskelle i deltageres mimik og øjenkontakt, var der visse gennemgående fællestræk. I alle tilfælde opsøgte deltagerne aktivt øjenkontakt⁷ på de steder, hvor de via andre modaliteter gav udtryk for et ønske om reaktion fra intervieweren. På trods af, at intervieweren gengældte deres blik, resulterede det samtidige fravær af (visuel) minimalrespons i afbrydelser i historiefortællingen i form af hakken, pauser og genstart. I uddrag 2 så vi deltageren demonstrere et ansigtsudtryk, der indikerede en trist emotionel tilstand, og da dette udtryk ikke, som i S1, blev spejlet af intervieweren, resulterede det i en efterfølgende markant afbrydelse i taleturen. Udeblivelse af spejling var altså i dette tilfælde lig med en udeblivelse af (minimal)respons. På et overordnet niveau fungerede mimikken som en understregning af gestikkens og stemmens responssøgende funktion. Ansigtet var hverken en uafhængig eller tilfældig fremvisning af følelser, men et medie, som i tæt samspil med ord og gestik indikerede, hvornår det var ekstra vigtigt for deltageren at intervieweren hørte efter. Hvor ordene formidlede

7 Dog var øjenkontakten i uddrag 4 så gennemgående, at der ikke decideret var tale om opsøgen af øjenkontakt, men om en ubrudt øjenkontakt hele sekvensen igennem.

det semantiske indhold i historierne, fungerede de kropslige modaliteter som et slags metakommunikativt værktøj, der blev brugt til at invitere modtageren til at reagere, samt understrege eventuelle vigtige eller komplicerede passager. Ligesom gestik og tale er interrelaterede aspekter af den samme proces (Schegloff 1985, Kendon 1997, McNeil 2006), lader det til at det også er tilfældet med mimik og blik.

Streecks observationer om modtagerblikket som en social kontrakt, viste sig tydeligvis ikke at holde helt stik i forsøget. Selvom alle interviewere i det meste af interviewenes udstrækning havde deres blik hvilende på deltagerens ansigt og dermed var konstant tilgængelig for øjenkontakt, påvirkede interviewerens mangel på visuel respons i alle fire S2-interview deltagerne i en sådan grad, at der opstod lange pauser, afbrydelser og genstarter. Og i ét tilfælde gik deltageren endda helt i stå. Selvom interviewerens blik hvilede på deltagerne, og det medfølgende ansigtsudtryk ikke var skeptisk eller misbilligende, havde den manglende visuelle respons altså en negativ indflydelse på fortællingen. Hvor Streeck vurderer øjenkontakt ('det gensidige blik') som værende i samme overordnede kategori som minimalrespons, tegner der sig i dette eksperiment et andet billede. Selvom deltagerne ofte selv aktivt søgte (og opnåede) interviewerens ØK, lod det til, at dennes medfølgende mangel på mimisk og kropslig aktivitet blev opfattet som særdeles problematisk, og følgelig viste sig at forstyrre deltagerens evne til at fortælle historien. Deltagerens efterfølgende udsagn vidner ligeledes om, at den ikke-responderende interviewer i S2 gjorde dem usikre og ubehageligt til mode. Opmærksomhed er altså ikke bare lig med at A kigger på B - modtagerens rolle må være aktiv og deltagende.

Vender vi afslutningsvis blikket mod de tre personer, som agerede interviewere, vidner deres efterfølgende udsagn også om, at den foreskrevne undladelse af visuel minimalrespons føltes ubehagelig og unaturlig. De gav alle udtryk for at have haft svært ved ikke at udvise empati og medfølelse gennem deres kropssprog og mimik. Bl.a. udtalte interviewerne at "det gik mig meget imod at skulle tie", "jeg havde det dårligt og svært med ikke at imødekomme hende [DEL] med min mimik" og "jeg følte mig egoistisk, fordi jeg fik det til at handle om mig". Meget tyder altså på at mimik, som citatet i starten af denne artikel indikerer, er en central del af det, der gør os til mennesker.

TAK

Stor tak til Søren Beck Nielsen for en særdeles kompetent, inspirende, finurligt original og nærværende måde at undervise på. Hans opbakning har været en altafgørende faktor for tilblivelsen af denne artikel. Tak til Frida Kampp, Marie Birkelund Glud og Benjamin Magnus Madsen for en (u)menneskelig god indsats som hhv. 'gode' og 'onde' interviewere, og i samme ombæring mange tak til de fire 'ofre', som frivilligt lod sig udsætte for en noget ubekvem situation.

Tanja Alexandra Junge
Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab
Københavns Universitet
rmh573@alumni.ku.dk

LITTERATUR

- Argyle, M. & J. Dean. 1965. Eye-contact, distance and affiliation. *Sociometry* 28(3). 289-304.
- Bavelas, J., L. Coates & T. Johnson. 2000. Listeners as co-narrators. *Journal of personality and social psychology* 79(6). 941-952.
- Bavelas, J., L. Coates & T. Johnson. 2002. Listener responses as a collaborative process: The role of gaze. *Journal of communication* 52(3). 566-580.
- Brunner, L.J. 1979. Smiles can be back channels. *Journal of personality and social psychology* 37(5). 728-734.
- Darwin, C. 1897. *The expression of the emotions in man and animals*. New York: D. Appleton and Company.
- Clark, H.H. 1994. Discourse in production. M.A. Gernsbacher (red.), *Handbook of psycholinguistics*, 985-102. San Diego: Academic Press.
- Cohn, J.A., Z. Ambadar & P. Ekman. 2007. *Handbook of emotion elicitation and assessments*. New York: Oxford University Press.
- Ekman, P. 2007. *Emotions revealed*. New York: Times books.
- Ekman, P. & C. Darwin. 1998. *The expression of the emotions in man and animals*. Oxford: Oxford University Press.
- Ekman, P. & W.V. Friesen. 1976. Measuring facial movement. *Environmental psychology and nonverbal behaviour* 1(1). 56-75.

- Gardner, R. 2001. *When listeners talk: Response tokens and listener stance*. Amsterdam: John Benjamins.
- Goodwin, C. 1979. The interactive construction of a sentence in natural conversation. G. Psathas (red.), *Everyday language: Studies in ethnomethodology*, 97-121. New York: Irvington Publishers.
- Goodwin, C. 1980. Restarts, pauses, and the achievement of a state of mutual gaze at turn beginning. *Sociological Inquiry* 50 (3-4) (Special double issue on language and social Interaction). 272-302.
- Goodwin, C. 1981. *Conversational organization - interaction between speakers and hearers*. New York: Academic Press.
- Heritage, J. 1984. *Garfinkel and ethnomethodology*. Cambridge: Polity Press.
- Kaukomaa, T., A. Peräkylä & J. Ruusuvuori. 2015. How listeners use facial expression to shift the emotional stance of the speaker's utterance. *Research on language and social interaction* 48(3). 319-341.
- Kendon, A. 1967. Some functions of gaze-direction in social interaction. *Acta Psychologica* 26. 22-63.
- Kendon, A. 1997. Gesture. *Annual review of anthropology* 26. 109-128.
- Kendon, A. 2004. *Gesture: Visible action as utterance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LaFrance, M. 2011. *Why smile? The science behind facial expressions*. New York: W.W. Norton & Company.
- McNeill, D. 2006. Gesture: A psycholinguistic approach. K. Brown (red.), *The encyclopedia of language and linguistics second edition*, 58-66. Amsterdam: Elsevier/Science Direct.
- Neville, M. 2015. The embodied turn in research on language and social interaction. *Research on language and social Interaction* 48(2). 121-151.
- Nielsen, M.F. & S.B. Nielsen. 2005. *Samtaleanalyse*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Rossano, F. 2012. Gaze in conversation. J. Sidnell & T. Stivers (red.), *The handbook of conversation analysis*, 308-329. Oxford: Wiley Blackwell.
- Ruusuvuori, J. & A. Peräkylä. 2009. Facial and verbal expressions in assessing stories and topics. *Research on language and social interaction* 42(4). 377-394.
- Sacks, H., E.A. Schegloff & G. Jefferson. 1974. A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language* 50(4). 696-735.
- Schegloff, E.A. 1985. On some gestures' relation to talk. J.M. Atkinson & J. Heritage (red.), *Structures of social action: studies in conversation analysis*, 266-296. Cambridge: Cambridge University Press.

- Steensig, J. 2001. *Sprog i virkeligheden*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Steensig, J. 2015. Konversationsanalyse. S. Brinkmann & L. Tanggaard (red.), *Kvalitative metoder*, 321-347. København: Hans Reitzel.
- Streeck, J. 2014. Mutual gaze and recognition - Revisiting Kendon's "Gaze direction in two-person conversation". M. Seyfeddinipur & M. Gullberg (red.), *From gesture in conversation to visible action as utterance*, 35-56. Amsterdam: John Benjamins.
- Tomasello, M., M. Carpenter & U. Liszkowski 2007. A New look at infant pointing. *Child Development* 78(3). 705-722.